

Hors-d'oeuvre

B.G.C. SABBE

Ik weet niet hoe het u vergaat als u de papieren versie van een wetenschappelijk artikel of boek leest: ik voorzie mij van een vulpen, een potlood en enkele kleurstiften, en breng tijdens de lectuur in de tekst een reeks veranderingen aan: onderstrepingen, kleurschakeringen, bemerkingen en wijzigingen, leestekens zoals vraag- en uitroepetekens, en ik beschik zelfs over een – aan mijn studententijd overgehouden – kleine semiotische privécollectie van zelf ontworpen symbolen om de mate en aard van het belang van bepaalde passages aan te duiden. Voor elektronische versies leveren de hedendaagse tekstverwerkingsprogramma's gelijksoortige 'wijzigingsfuncties'. Dit 'schrijven in de marge' is te beschouwen als een wijze van zich de tekst te appropriëren, zich eigen te maken, en de lege plekken en cesuren erin te markeren, de tekst van eigen interpuncties voorzien. Deze activiteit verwijst naar Nietzches 'onvergelijkelijke kunst om goed te lezen'. De lezer nestelt zich als het ware in de tekst zonder deze te beschadigen, hij transformeert de tekst tot zijn tekst.

Ook een boekrecensie kan men beschouwen als een soort van schrijven in de marge, weliswaar meer uitgewerkt en ook weer aan nieuwe regels onderworpen. Reeds eerder schreef ik (Sabbe 1999) 'dat een boekrecensie een merkwaardig stukje tekst is. Het bevindt zich op het knooppunt van het boek, zijn auteur(s), de recensent(en), het tijdschrift en zijn lezers'. De recensie is geschreven in de marge van een bestaande tekst, en begint daar waar de oorspronkelijke tekst als het ware ophoudt. De recensie valt in zekere zin buiten de tekst en heeft dan ook het karakter van een 'hors-d'oeuvre, een par-ergon, een pro-gramma, een pré-texte' (Ijsseling 1986), een pre-figuratie, een meta-tekst. Het statuut van een dergelijke tekst roept per definitie op zijn beurt kanttekeningen en vragen op, waarop de antwoorden, die in wezen constitutief zijn voor de tekst, nooit definitief en dus steeds opschortend zijn. Hoe verhoudt zich recensie tot boek, meta-tekst tot tekst? Drie typen van afwezigheid (zie ook Ijsseling 1986) moeten hier worden aangemerkt. Voor de lezer van de recensie is het boek afwezig. De recensie moet het evoceren, moet de lezer voorzien van de nodige informatie zodat hij kan beslissen: is dit een boek voor mij? Voor de recensent is de lezer afwezig, tenminste de concrete lezer, want de recensent ontwerpt wel een beeld van een doorsnee-lezer voor wie hij schrijft. Ten derde is de recensent voor de lezer afwezig, alhoewel ook hij zich een beeld tracht te vormen – over talrijke recensies heen – van de wijze waarop de recensent leest en schrijft. Nog meer vragen: wat is het statuut van een recensie? Een recensie heeft in principe geen titel behalve die van het boek waarnaar ze verwijst, en is dus ook niet eenvoudig op te nemen in een literatuurlijst. Een recensie wordt in de meeste databases, bijvoorbeeld Medline niet opgenomen. Hoe zijn de relaties tussen redactie, recensent en uitgever? Wat verwacht deze laatste in retour voor het ter beschikking

stellen van een gratis exemplaar van het boek?

Met de filosoof Derrida heb ik mij steeds verwonderd over wat er allemaal gebeurt wanneer men leest en schrijft. Zonder tekst geen filosofie, maar ook geen wetenschap. 'In de marge van een tekst ontstaan allerlei nieuwe betekenissen en teksten, zo betoogt hij. Een tekst gaat aldus wonen in een context; tot deze context behoort de wijze waarop een discipline en beroepsgroep met de tekst omgaan, hem verspreiden, situeren, bevragen, beredeneren en bediscussiëren, veranderen et cetera. "Il n'y a pas de hors (con)texte" is een van de meest geciteerde uitspraken van Derrida' (Sabbe 1999). De boekennummers als gerubriceerd geheel van recensies over de psychiatrische vakliteratuur zijn een dergelijke context. Welke veranderingen hebben er in de afgelopen acht jaren in de 'manufactuur' van deze nummers plaatsgevonden? Ik behandel kort de volgende punten: kleurpresentaties van het omslag; selectie en werving van boeken; het recensentenbestand; de recensie zelf en de rubricering ervan.

Een markante verandering zal u direct opvallen als u dit nummer doorbladert: een eerste try-out van kleurpresentaties van de omslagen van een selectie van de gerecenseerde boeken. Het moet u, lezer, toelaten om in uw geheugen aan de inhoud van een recensie een voorstelling van het omslag van het boek te verbinden. Zo zal alleen al het zien van het boekomslag bijvoorbeeld op een boekenstand tijdens een congres of in de boekhandel, u ook iets kunnen vertellen over de inhoud ervan, en omgekeerd als u zich op basis van de recensie het boek wil aanschaffen zal dit u misschien sneller opvallen.

Bij mijn aantreden als boekenredacteur werd de grote meerderheid van de te recenseren boeken door uitgevers 'spontaan' aan het tijdschrift aangeboden. De informatisering heeft deze situatie omgedraaid. Vandaag screent de boekenredactie (boekenredacteur en boekenredactiesecretariaat) systematisch de websites en de uitgavenfolders van de grote uitgeverijen om de interessante boeken aan te vragen bij de uitgevers. Dit proces legt een selectiebias klaar, selectie die er altijd al geweest is – vroeger in handen van de uitgevers, nu echter in onze eigen handen (Sabbe 1999; Vandereycken 1983). Deze selectie is niet altijd eenvoudig: wat hoort er wel en wat hoort er niet in een boeknummer thuis? Waar liggen de grenzen van ons vakgebied? Welke selectie te maken uit het zeer brede veld van basiswetenschappen van de psychiatrie, zoals de cognitieve neurowetenschappen, de genetica of de immunologie; of welke filosofische traktaten, dan wel sociopolitieke studies over bijvoorbeeld vluchtelingenstromen over onze werldebol, zijn interessant voor onze psychiatrische praktijk? Welke zijn interessante werken uit andere taalgebieden, de Duitse psychosomatiek, de Italiaanse deinstitutionalisering, of de Franse psychoanalyse? Welke zelfhulpboeken zijn

LITERATUUR

- Ijsseling, S. (1986). Jacques Derrida. Een inleiding in zijn denken. (pp. 9-27). Baars: Ambo.
- Sabbe, B. (1999). 'Il n'y a pas de hors (con)texte'. Over boeken en recensies, hun schrijvers en lezers. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 41, 401-403.
- Vandereycken, W. (1983). Over boekbesprekingen, recensenten en andere toevalligheden. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 25, 1-3.

relevant, welke bellettrie kan een plaats krijgen in het boeknummer? De geselecteerde werken worden bij de betreffende uitgevers aangevraagd en uiteindelijk verkrijgen we de grote meerderheid ervan; soms vragen uitgevers ons een bijkomende selectie door te voeren of worden hele dure boeken of reeksen niet toegekend. Op verzoeken om betaling van uitgevers wordt niet ingegaan, noch worden recensie-exemplaren door ons aangekocht. Met zeer vele uitgevers is in de loop van de jaren een vertrouwensrelatie ontstaan: in ruil voor de kosteloos verkregen recensie-exemplaren leveren wij kopieën van de recensies in de betreffende boeknummers.

Momenteel werken een honderdtachtigtal recensenten mee aan de realisatie van de boeknummers. U kan hun namen en werkplek terugvinden in de rubriek 'De redactie dankt' in het decembernummer van elke jaargang. Het recensentenbestand moet enerzijds voldoende stabiel blijven, en anderzijds voldoende vernieuwd en verjongd worden zodat het een representatie vormt van het lezersbestand. Geregeld krijgen we ook door lezers spontaan aangeboden recensies, of voorstellen van lezers om een boekrecensie aan te leveren.

Enkele jaren geleden werd het maximaal toegelaten aantal woorden per recensie teruggebracht tot 400 (voor enkele boeken uit te breiden tot maximaal 800 of te beperken tot een kort signalement van 200). Dit laat toe om meer boeken per jaar te recenseren (ongeveer 70 per boeknummer), maar vraagt van de recensent extra inspanning en discipline.

Ten slotte worden de recensies in de u bekende rubrieken gecategoriseerd; deze rubricering is enigszins arbitrair (eenzelfde boek hoort soms in meerdere rubrieken thuis) maar werd omwille van de stabiliteit over de jaren heen vooralsnog niet veranderd.

Ik hoop, geachte lezer, dat u tussen de lijnen van dit redactioneel door het plezier heeft kunnen voelen waarmee ik sinds 1998 de functie van boekenredacteur heb mogen vervullen. Ik zal vanaf nu de tweewekelijkse lading boeken op mijn bureau, waarin ik naar hartelust kon grasduinen, missen. Mijn taak zal worden overgenomen door een Vlaams-Nederlands duo: Stephan Claes als lid van de hoofdredactie en Albert Leentjens als lid van de redactieraad.

Boekenrecensies en boeknummers als 'geschriften in de marge', als hors-d'oeuvres, willen een uitnodiging zijn voor een nauwkeurige studie van de voor ons vakgebied belangrijke teksten, en voor een onderzoek van de spanningsvelden waarin deze zich ophouden: de spanning tussen het begin en einde van de tekst, tussen binnen en buiten de tekst, tussen tekst en context, tussen wat er staat en wat er niet staat, tussen tekstualiteit en lege plekken. Ons aldus inschrijvend in de waarheid van de dichter: 'Er zijn lege plekken – in tuin en tekst –, voor iemand, om te blijven'.